

Лекція 3

Тема: Україна у світовому агробізнесі: конкурентні переваги, проблеми та перспективи

Мета лекції: сформувати у здобувачів вищої освіти системне уявлення про місце України у світовому агробізнесі; проаналізувати її виробничий та експортний потенціал, конкурентні переваги українського аграрного сектору, сучасні проблеми його функціонування, трансформацію географії міжнародної торгівлі та перспективні напрями підвищення конкурентоспроможності української агропродовольчої продукції.

Завдання лекції: сформувати вміння:

- характеризувати сучасну систему світового агробізнесу;
- визначати місце України в міжнародних агропродовольчих ланцюгах;
- аналізувати конкурентні переваги українського аграрного сектору;
- оцінювати структуру та географію аграрного експорту;
- визначати основні внутрішні й зовнішні обмеження;
- аналізувати роль європейської інтеграції;
- обґрунтовувати перспективи переходу від сировинно-експортної до інноваційно-переробної моделі агробізнесу.

План

1. Світовий агробізнес та місце України в його структурі. Виробничий потенціал аграрного сектору України.
2. Україна на світових аграрних ринках. Конкурентні переваги українського агробізнесу.
3. Основні проблеми та обмеження міжнародної конкурентоспроможності.
4. Європейська інтеграція українського аграрного сектору.
5. Перехід від експорту сировини до продукції з високою доданою вартістю.
6. Інновації, цифровізація та AgTech як фактор конкурентоспроможності.
7. Перспективні ринки й напрями розвитку українського агробізнесу.
8. Стратегічні перспективи до 2030–2035 рр.

1. Світовий агробізнес та місце України

Світовий агробізнес доцільно розглядати як глобальну систему економічних відносин, що охоплює не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, але й забезпечення ресурсами, переробку, зберігання, транспортування, міжнародну торгівлю, фінансування, страхування, маркетинг, цифрові послуги та науково-технологічне забезпечення аграрного виробництва.

Таким чином, сучасний агробізнес можна представити ланцюгом:

ресурси → виробництво → зберігання → переробка → логістика → міжнародна торгівля → роздрібний ринок → споживач.

Важливою особливістю ХХІ ст. є те, що міжнародна конкурентоспроможність держави вже не визначається виключно обсягами вирощеного зерна, соняшнику чи іншої сировини.

Конкуренція дедалі більше відбувається між **ланцюгами створення доданої вартості.**

Наприклад: **пшениця → борошно → макаронні/хлібобулочні вироби → брендована продукція;**

кукурудза → крохмаль → глюкозні сиропи → біоетанол → біохімічні продукти;

соняшник → олія → рафінована та фасована олія → харчові продукти → бренд.

Саме тому стратегічне питання для України полягає не лише в тому, **скільки аграрної продукції експортувати**, а й у тому, **яку частину кінцевої вартості продукту залишати всередині національної економіки.**

Виробничий потенціал України

Україна має потужну виробничу основу для участі у світовому агробізнесі.

У 2025 р. українські аграрії зібрали **57,6 млн т зернових і 17,3 млн т олійних культур**. Після завершення збирання кукурудзи загальний обсяг зернових очікувався приблизно на рівні 60 млн т. За оцінкою Мінекономіки, такий масштаб виробництва зернових був би другим серед держав ЄС після Франції, якщо порівнювати Україну з країнами Союзу. [Міністерство економіки України](#)

Це свідчить про значний **масштаб виробничої бази** українського агробізнесу.

Водночас великий валовий збір ще не означає максимальної економічної ефективності.

Середня врожайність зернових в Україні у 2025 р. становила близько **5,08 т/га**, тобто приблизно на 14% менше середнього показника ЄС. [Міністерство економіки України](#)

Отже, перед Україною стоїть подвійне завдання:

зберегти масштаби виробництва + підвищити продуктивність одиниці земельної площі.

2. Україна на міжнародному аграрному ринку

Аграрний сектор є одним із головних джерел експортних надходжень України.

У 2025 році аграрний експорт становив 22,6 млрд дол. США, або близько 56% усього товарного експорту України. [Міністерство економіки України](#)

Ця цифра має подвійне економічне значення.

З одного боку, вона свідчить про високу міжнародну конкурентоспроможність українського аграрного виробництва.

З іншого — настільки висока частка агропродовольчої продукції означає значну залежність експортних доходів країни від:

- світових аграрних цін;
- урожайності;
- кліматичних умов;
- функціонування транспортних коридорів;
- торговельної політики країн-партнерів;
- попиту на зернові та олійні культури.

Тому висока частка аграрної продукції в експорті може одночасно розглядатися і як **конкурентна перевага, і як структурний ризик.**

3. Основні конкурентні переваги України

3.1. Земельні та природні ресурси

До фундаментальних переваг належать значні площі сільськогосподарських земель, сприятливі для вирощування широкого спектра культур ґрунтово-кліматичні умови та значне поширення високопродуктивних ґрунтів.

Але в сучасному агробізнесі земельний ресурс сам по собі вже не гарантує конкурентоспроможності.

Формула сучасної конкурентної переваги виглядає приблизно так:

земля + генетика + технологія + знання + цифрові дані + логістика + переробка + маркетинг.

3.2. Масштаби виробництва

Великі обсяги зернових та олійних культур дозволяють формувати значні експортні партії та забезпечувати стабільні міжнародні поставки.

Це особливо важливо для країн, залежних від імпорту продовольства.

3.3. Сформована експортна спеціалізація. Пшениця, кукурудза, соняшникова олія та соя залишаються одними з найбільш упізнаваних позицій України у міжнародній аграрній торгівлі. Мінекономіки зазначало, що у 2025 р. агропродукція формувала 56% українського експорту. [Міністерство економіки України](#)

3.4. Географічне положення. Україна знаходиться між великими агропродовольчими ринками:

ЄС ← Україна → Кавказ → Центральна Азія

та має вихід через Чорне море до:

Туреччини → Близького Сходу → Північної Африки → глобальних морських маршрутів.

Географічне положення потенційно дає Україні можливість бути не лише виробником, але й важливим елементом міжнародної агропродовольчої логістики.

4. Географія українського аграрного експорту

Європейський Союз залишається надзвичайно важливим ринком для України. У 2025 р. ЄС загалом забезпечував близько **65% зовнішньої торгівлі України товарами**, а загальний товарообіг Україна–ЄС досяг **€68,2 млрд**. Основними українськими товарами, що надходили на ринок ЄС, серед іншого були рослинні та тваринні жири й олії, зернові та олійні культури. [Trade and Economic Security](#)

Для агробізнесу європейський напрям важливий не тільки через місткість ринку. Інтеграція до ЄС означає поступове наближення українського виробництва до європейських вимог щодо: **безпечності продуктів → простежуваності → SPS → екологічності → добробуту тварин → якості → сталості виробництва**. Тому євроінтеграцію слід розглядати одночасно як **ринкову можливість та механізм технологічної модернізації**.

Оновлена торговельна рамка ЄС–Україна набула чинності 29 жовтня 2025 р.; паралельно План пріоритетних дій щодо DCFTA на 2025–2026 рр. передбачає подальше наближення України до внутрішнього ринку ЄС. [Trade and Economic Security](#)

Чому Україні необхідна диверсифікація ринків?

Надмірна залежність від одного географічного напрямку створює ризики. Тому перспективною є модель:

ЄС + MENA + Туреччина + Азія + Африка.

У 2025 р. Україна відкрила **19 нових ринків для аграрної продукції**, а у 2026 р. були додані нові можливості, зокрема для Алжиру, Кот-д'Івуару, Грузії та В'єтнаму. За даними Мінекономіки, у роботі перебувало понад 300 експортних напрямів на різних етапах погодження. [Міністерство економіки України](#)
Це важлива стратегічна тенденція.

Диверсифікація ринків зменшує залежність від одного покупця та підвищує стійкість аграрного експорту.

5. Основні проблеми українського агробізнесу

5.1. Воєнні ризики

Повномасштабна війна створює комплекс ризиків:

пошкодження підприємств; мінування земель; втрати техніки; дефіцит робочої сили; додаткові логістичні витрати; інвестиційні ризики; нестабільність транспортних маршрутів.

Ці фактори безпосередньо впливають на собівартість та міжнародну конкурентоспроможність.

5.2. Сировинна орієнтація

Однією з ключових структурних проблем залишається значна роль сировинних товарів.

Розглянемо умовний приклад:

1 т пшениці → експорт сировини

або

1 т пшениці → борошно → готовий харчовий продукт → упаковка → бренд → експорт.

У другому випадку всередині країни залишаються додаткова вартість, робочі місця, податки та технологічні компетентності.

5.3. Продуктивність

Наявний розрив урожайності порівняно з провідними аграрними країнами Європи показує резерв підвищення продуктивності. [Міністерство економіки України](#)

5.4. Логістика

Для експортно орієнтованої аграрної економіки вартість доставки є частиною конкурентоспроможності товару. Тому потрібна диверсифікація:

морські порти + Дунай + залізниця + автомобільні переходи + сухі порти + інтермодальна логістика.

6. Переробка як стратегічний напрям

Одним із найважливіших напрямів розвитку українського агробізнесу має стати збільшення частки продукції з високою доданою вартістю.

Перспективними є: **зерно → борошно, крохмаль, біоетанол;**
кукурудза → крохмаль, амінокислоти, біополімери;
соя → олія, шрот, білкові концентрати;
ріпак → олія, біопаливо;

соняшник → рафінована та фасована олія;
ягоди → заморожена, сушена, сублімована продукція;
овочі → заморожування, сушіння, консервування;
картопля → крохмаль, пластівці, напівфабрикати, снеки.

Таким чином, стратегічний принцип можна сформулювати:

Україні економічно вигідніше експортувати не лише врожай, а й максимальну частину створеної з нього доданої вартості.

7. AgTech та цифровізація

Наступною конкурентною перевагою може стати технологічність аграрного сектору.

До ключових напрямів належать:

- точне землеробство;
- GNSS-навігація;
- GIS;
- супутниковий моніторинг;
- БПЛА;
- сенсорні системи;
- автоматизований моніторинг посівів;
- диференційоване внесення добрив;
- штучний інтелект;
- прогнозування врожайності;
- цифрова простежуваність продукції.

У традиційній моделі: **ресурси → поле → урожай.**

У цифровій: **дані → управлінське рішення → оптимізація ресурсів → поле → контроль → урожай → аналіз даних.** Тобто дані стають таким самим виробничим ресурсом, як земля, насіння, добрива та техніка.

Кліматичні зміни. Кліматичні зміни одночасно створюють для України загрози та можливості. Основними ризиками є:

посухи; теплові стреси; нерівномірність опадів; деградація ґрунтів; дефіцит вологи; зміна поширення шкідників і хвороб. Тому конкурентоспроможність агробізнесу дедалі більше залежатиме від розвитку **climate-smart agriculture.**

Необхідними стають:

посуhostійкі сорти і гібриди; адаптивна селекція; збереження ґрунтової вологи; оптимізація сівозмін; зрошення там, де воно економічно та екологічно обґрунтоване; точне землеробство; моніторинг стану ґрунтів.

ЄС: конкуренція чи можливість?

ЄС є одним із найбільших і технологічно розвинених агропродовольчих ринків світу. У 2025 р. агропродовольчий експорт ЄС досяг приблизно **€238,4 млрд.** [Agriculture and rural development](#). Тому український виробник входить у середовище дуже високої конкуренції.

Але адаптація до вимог ЄС може одночасно підвищити:

якість → безпечність → простежуваність → технологічність → експортну придатність продукції.

Причому продукція, яка відповідає високим європейським вимогам, отримує кращі можливості виходу і на інші преміальні ринки.

Перспективні ніші українського агробізнесу

Окрім традиційного зернового та олійного експорту, перспективними можуть бути:

органічна продукція;

ягоди;

заморожені плоди та овочі;

насіння;

продукти глибокої переробки зерна;

рослинні білки;

біоетанол;

біоматеріали;

нішеві культури;

готові харчові продукти;

AgTech-рішення.

Особливо перспективною є **біоекономіка**, у якій аграрна сировина використовується не тільки для виробництва продовольства.

Наприклад:

біомаса → біоенергія;

крохмаль → біополімери;

рослинні залишки → біогаз;

відходи переробки → кормові компоненти / органічні добрива / біопродукти.

Тут виникає принцип **circular agriculture** — циркулярного сільського господарства.

Український агробізнес до 2030–2035 років

Перспективну модель можна представити так:

Модель 1. Сировинна

виробництво → зерно → порт → експорт

↓

Модель 2. Індустріальна

виробництво → переробка → продукт → експорт

↓

Модель 3. Інноваційна

наука → генетика → цифрові технології → виробництво → глибока переробка → бренд → глобальний ринок

Саме третя модель потенційно забезпечує найбільшу додану вартість.

Стратегічні напрями

Для посилення позицій України у світовому агробізнесі доцільними є такі взаємопов'язані напрями:

1. Підвищення продуктивності аграрного виробництва.
2. Розвиток глибокої переробки.
3. Збільшення частки готової продукції в експорті.
4. Диверсифікація міжнародних ринків.
5. Інтеграція до європейського агропродовольчого простору.
6. Модернізація логістики.
7. Розвиток AgTech і цифрового землеробства.
8. Адаптація до кліматичних змін.
9. Розвиток біоекономіки та циркулярних моделей виробництва.
10. Посилення взаємодії науки, освіти, виробництва та аграрного бізнесу.

Отже, Україна залишається вагомим учасником міжнародного аграрного ринку. Аграрна продукція у 2025 р. забезпечила близько **56% товарного експорту країни**, що підтверджує стратегічне значення сектору. [Міністерство економіки України](#). Водночас майбутня конкурентоспроможність України не повинна ґрунтуватися виключно на площі земель та масштабах експорту зернових.

Головним викликом наступного етапу є **якісна трансформація моделі українського агробізнесу**:

від сировини → до переробки;

від обсягів → до продуктивності;

від окремих ринків → до диверсифікації;

від традиційної технології → до AgTech;

від продажу продукції → до участі у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Саме поєднання природно-ресурсного потенціалу, науки, селекції, сучасних технологій, переробки, логістики та міжнародного маркетингу може визначати позиції України у світовому агробізнесі у 2030–2035 роках.

Питання для самоконтролю

1. Що включає поняття «світовий агробізнес»?
2. Яке місце аграрний сектор займає у зовнішній торгівлі України?
3. Назвіть основні конкурентні переваги України.
4. Чому велика частка аграрного експорту одночасно може бути перевагою і ризиком?
5. Які проблеми створює сировинна структура експорту?
6. Чому Україні необхідна диверсифікація ринків?
7. Яку роль відіграє ЄС для українського агробізнесу?
8. Які можливості створює глибока переробка?
9. Як AgTech може змінити міжнародну конкурентоспроможність?
10. Які ризики створюють кліматичні зміни?
11. Які аграрні ніші України можуть бути перспективними до 2035 р.?
12. Чим інноваційна модель агробізнесу відрізняється від сировинної?

Література:

1. [*Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, FAOSTAT, UN Comtrade, Eurostat*](#)
2. [*European Commission — Agriculture and Rural Development.*](#)
3. [*EU–Ukraine trade relations.*](#)